

فروگذارده ماندن فرا-ارزشیابی برنامه‌های بهبود کیفیت برنامه درسی دانشگاهی مبتنی بر استانداردهای ارزشیابی

معصومه قائمی پور^۱، دکتر مرتضی کرمی^۲ و دکتر مقصود امین خندقی^۳

چکیده

ارزشیابی و کیفیت آموزش از مسائل مهم و مورد توجه دست‌اندرکاران نظام‌های آموزشی است. هدف مقاله حاضر، بررسی نقش و کاربرد استانداردهای ارزشیابی برنامه در ارزشیابی‌های آموزشی است. این تحقیق به روش بررسی اسنادی انجام شده است. جامعه آماری آن، منابع و اسناد موجود در مقوله‌های ارزشیابی، فرا-ارزشیابی و استانداردهای ارزشیابی برنامه بود که نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری هدفمند و در دسترس انتخاب شدند. یافته‌های تحقیق نشان داد که کیفیت آموزشی همواره یکی از دغدغه‌های اصلی نظام‌های آموزش عالی است. بر این اساس دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که از مهم‌ترین و اساسی‌ترین نهادها در تربیت افراد متخصص در جامعه هستند، ارزشیابی را برای بهبود کیفیت برنامه درسی خود امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌دانند. علی‌رغم انجام پژوهش‌های ارزشیابی متعدد بر اساس رویکردهای پژوهشی متنوع (سیپ، پاتریک و ارزشیابی درونی)، تاکنون پژوهشی که به ارزشیابی از ارزشیابی‌ها یعنی فرا-ارزشیابی، بر اساس استانداردهای ارزشیابی برنامه پردازد، یافت نشد و کمتر توجهی به استانداردهای ارزشیابی شده است. با توجه به اینکه ارزشیابی، بیشتر از هر شاخه حرفه‌ای دیگر به مقیاسی برای قضاوت ارزش دست‌آوردهایش نیاز دارد؛ بر این اساس، برای تحقق و تضمین کیفیت ارزشیابی‌های آموزشی باید به پیوندهای میان ارزشیابی و استانداردهای ارزشیابی برنامه توجه کرد. پژوهش‌گران در زمینه ارزشیابی باید آگاهی لازم از استانداردهای ارزشیابی برنامه داشته باشند تا ارزشیابی آن‌ها از برنامه مورد نظر دچار نقصان نشود و بتوان به نتایج آن اعتماد کرد.

کلیدواژه‌ها: ارزشیابی، فرا-ارزشیابی، استانداردهای ارزشیابی برنامه، کیفیت

مقدمه

ارزشیابی و کیفیت آموزش از مسائل مهم و مورد توجه دست‌اندرکاران نظام‌های آموزشی است. یکی از نظام‌های آموزشی که از اهمیت زیادی برخوردار است نظام آموزش عالی است، بنابراین ارزشیابی برای آگاهی از میزان کیفیت

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد تحقیقات آموزشی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. نویسنده مسئول: ghaemi88@yahoo.com

^۲ استادیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. mor.karami@gmail.com

^۳ دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

آن امری ضروری است. به عبارت دیگر، با توجه به نظر بنت^۱ (۲۰۰۱)، با استفاده از ارزشیابی می‌توان اطلاعات جامع و دقیقی در مورد کیفیت عوامل یا جنبه‌های مختلف نظام دانشگاهی کسب کرد و بر پایه اطلاعات جمع‌آوری شده، درباره بهبود، اصلاح و یا تغییر در اهداف، برنامه‌ها و رویه‌ها تصمیم‌گیری کرد. همچنین ارزشیابی، به مسئولان و دست‌اندرکاران برنامه یا مؤسسه مورد ارزشیابی کمک می‌کند تا نقاط قوت و ضعف برنامه را دریابند. بنابراین بدون ارزشیابی تضمین کیفیت در آموزش عالی ممکن نیست.

تعاریف متعددی از ارزشیابی وجود دارد که در اینجا تعریفی از فیتریک پاتریک، ساندرز و ورتن^۲ (۲۰۰۴)، به نقل از بهرامی، یادگار زاده و پرنده (۱۳۸۶)، ارائه شده است. به عقیده‌ی آن‌ها ارزشیابی عبارت از به کارگیری روش‌های جستجو و قضاوت شامل تعیین استانداردها برای قضاوت در خصوص کیفیت و تصمیم‌گیری، جمع‌آوری اطلاعات مرتبط و به کار گرفتن استانداردها برای تعیین ارزش، کیفیت، سودمندی و اثربخشی برنامه یا مؤسسه است.

با توجه به اینکه ارزشیابی در آموزش عالی و کیفیت برنامه‌های آن از اهمیت بسزایی برخوردار است و مسئولین و دست‌اندرکاران از یافته‌ها و نتایج ارزشیابی برای تصمیم‌گیری استفاده می‌کنند و با توجه به عقیده‌ی رانتری^۳ که اگر بخواهیم حقیقتی را در خصوص یک نظام آموزشی کشف کنیم، باید به رویه ارزشیابی آن توجه کنیم (به نقل از دارابی، مختاریان، فرمینی فراهانی و اسماعیلی، ۱۳۹۱)، همچنین، با توجه به نظر موسی پور (۱۳۸۱) که در ارزشیابی سه چیز مورد نظر واقع شده است، اول این که برای ارزشیابی، ملاک‌ها و معیارهایی لازم‌اند تا واقعیات را با استفاده از آن‌ها محک بزیم، دوم در ارزشیابی، درک و شناخت پدیده یا موضوع ارزشیابی ضرورت دارد و سوم یافته‌های ارزشیابی را باید برای استفاده به مرجعی عرضه کرد؛ ضرورت ارزشیابی از ارزشیابی‌ها (فرا-ارزشیابی) دوچندان می‌شود.

مایکل اسکریون^۴ واژه فرا-ارزشیابی را در سال ۱۹۶۹ در گزارش محصولات آموزشی معرفی کرد. او فرا-ارزشیابی را ارزشیابی از ارزشیابی‌ها تعریف می‌کند. استافل بیم (۲۰۰۰)، فرا-ارزشیابی را فرایند شرح دادن، کسب کردن و به کار گرفتن اطلاعات توصیفی و اطلاعات قضاوتی درباره سودمندی، قابلیت کاربرد، درستی و دقت یک ارزشیابی برای هدایت ارزشیابی و گزارش نقاط قوت و ضعف آن بیان می‌کند. به عبارت دیگر، فرا-ارزشیابی‌ها بررسی نظام‌دار ارزشیابی‌ها هستند تا کیفیت فرایندها و یافته‌هایشان را تعیین کنند (کوکسی و کاراسلی، ۲۰۰۵، ۲۰۰۹).

با توجه به عقیده‌ی استافل بیم (۱۹۷۴)، فرا-ارزشیابی باید: شایستگی را سنجش کند؛ به تصمیم‌گیری و مسئولیت‌پذیری خدمت کند؛ اهداف، رویه‌ها و نتایج را سنجش کند؛ اطلاعات توصیفی و قضاوتی و پیشنهادات مناسب ارائه دهد؛ به همه‌ی کسانی که در ارزشیابی درگیر هستند خدمت کند؛ اطلاعات مورد نیاز را به دست آورد و از اطلاعات

1. Bennett

2. Fitzpatrick, Sanders & Worthen

3. Rowntree

4. Michael Scriven

در تصمیم‌گیری و پاسخگویی استفاده کند. همچنین فرا-ارزشیابی‌ها برای کنترل سوگیری مهم هستند (استافل بیم، ۲۰۰۱).

به‌زعم بوستلو^۱ (۲۰۰۲)، فرا-ارزشیابی در حقیقت ارزشیابی‌ای است که موضوع مطالعه در آن ارزشیابی یک برنامه (به‌جای خود آن برنامه) است؛ بنابراین فرا-ارزشیابی را باید همانند هر ارزشیابی دیگری بازشناخت و طبقه‌بندی کرد که به چهار طبقه‌بندی اصلی اشاره کرده است: مطابق نقشی که فرا-ارزشیابی بازی می‌کند (تکوینی یا تراکمی)؛ مطابق مضمون یا مرحله‌ی برنامه که مورد ارزشیابی قرار می‌گیرد (طراحی، فرآیند یا نتایج)؛ مطابق زمان ارزشیابی (معطوف به آینده^۲ یا معطوف به گذشته^۳) و مطابق با عامل (درونی یا بیرونی). همچنین ساندرز (۱۹۹۴)، اظهار می‌کند، فرا-ارزشیابی برای اهداف تکوینی یا پایانی انجام می‌شود.

فرا-ارزشیابی تکوینی به ارزیاب‌ها برای طرح، اجرا، بهبود، تفسیر و گزارش مطالعات ارزیابی‌شان کمک می‌کند و فرا-ارزشیابی تراکمی بعد از پایان یک ارزشیابی، به مخاطبان کمک می‌کند تا نقاط قوت و ضعف برنامه را ببینند (کوکی و کاراسلی، ۲۰۰۵، ۲۰۰۹؛ استافل بیم، ۲۰۰۱). مطابق با مضمون ارزشیابی، سه نوع فرا-ارزشیابی طراحی، فرآیند و نتایج تمیز داده می‌شود. انجام فرا-ارزشیابی طراحی به سنجش برنامه و طراحی ارزشیابی و اینکه چگونه پنداشته شده است، از جمله مبنای کار، اهداف، مفاهیم، انسجام درونی، کفایت زمینه، شناسایی ذی‌نفعان و راهبردهایی برای اجرا اشاره دارد. فرا-ارزشیابی فرآیند، شامل تحلیل مشکلات اجرای فرآیند ارزشیابی، تنظیم زمان و کفایت و کارایی کار تیم است. سرانجام، نتایج فرا-ارزشیابی به محصول ارزشیابی^۴ و نتایج ارزشیابی^۵ می‌پردازد. محصولات ارزشیابی، یافته‌ها، تفسیرها، قضاوت‌ها و پیشنهادات هستند. بنابراین، فرا-ارزشیابی محصولات، کیفیت نتایج و اطلاعات ارائه شده، چگونگی انعکاس آن‌ها در گزارش ارزشیابی و همچنین، آیا گزارش نهایی به‌موقع به ذی‌نفعان ارائه شده است یا نه را تحلیل می‌کند. فرا-ارزشیابی می‌تواند معطوف به آینده^۶ (قبل از اجرای فرآیند ارزشیابی)، یا معطوف به گذشته^۷ (در طی فرآیند ارزشیابی یا زمانی که فرآیند ارزشیابی پیش‌ازاین انجام شده است) انجام گیرد. فرا-ارزشیابی درونی توسط خود ارزیابان صورت می‌گیرد و فرا-ارزشیابی بیرونی توسط افرادی صورت می‌گیرد که در مطالعه یا فرآیند ارزشیابی درگیر نیستند (بوستلو، ۲۰۰۲). در حقیقت، پاتون (۱۹۹۷: به نقل از بوستلو، ۲۰۰۲)، فرا-ارزشیابی را مثالی برای آمیختن ارزشیابی درونی و

1. Bustelo

2. Ex-ante

3. ex-post-facto

4. Evaluation out-puts

5. evaluation outcomes

6. Ex-ante

7. ex-post-facto

بیرونی بیان می کند و پیشنهاد می کند که ارزشیابی های درونی انجام دهید و در همان زمان از یک نفر بخواهید تا از بیرون فرایند ارزشیابی را بررسی و اصلاح کند.

با توجه به آنچه گفته شد، فرا-ارزشیابی دارای مراحل است. به عقیده ای استافل بیم (۲۰۰۰)، فرا-ارزشیابی دارای ده مرحله است.

۱- تعیین و ترتیب تعامل با ذی نفعان فرا-ارزشیابی: ارزیاب ها و مشتریان باید به این سؤال توجه کافی داشته باشند که چه افرادی در این مطالعه درگیر هستند. این افراد ممکن است شامل دانش آموزان، معلمان یا مدیران باشند.

۲- ایجاد یک تیم فرا-ارزشیابی واجد شرایط: تیم فرا-ارزشیابی باید معتبر باشد. اعضای تیم باید شایسته و مورد اعتماد ذی نفعان باشند.

۳- تعریف سؤالات فرا-ارزشیابی: به منظور سنجش موضوع ارزشیابی برای (۱) میزان پاسخگویی به نیازهای مخاطبان برای اطلاعات ارزشیابی (ارزش) و (۲) برآورده کردن نیازهای یک ارزشیابی درست (شایستگی)، در انتخاب سؤال های مناسب برای فرا-ارزشیابی ملاحظات اساسی صورت می گیرد. به طور کلی، فرا-ارزیاب باید اطمینان حاصل کند که فرا-ارزشیابی به بسیاری از سؤال های مهم مخاطبان خواهد پرداخت و همچنین کیفیت و ارزش کلی موضوع ارزشیابی را تعیین می کند.

۴- توافق بر استانداردها برای قضاوت سیستم ارزشیابی: ارزیاب ها و مشتریان باید درک یکسانی از ملاک ها، نکات عمده و معیارهای بکار گرفته شده در ارزشیابی داشته باشند و بر اساس موقعیت های خاص، از بین نکات مربوط به ارزشیابی، مواردی را انتخاب کنند (استافل بیم، ۲۰۰۰، به نقل از سبزواری، ۱۳۸۴).

۵- چهارچوب قرارداد فرا-ارزشیابی: ارزیاب ها و مشتریان باید برای توافقات ارزشیابی مذاکره کنند و نتایج را مستند کنند.

۶- جمع آوری و بررسی اطلاعات موجود مناسب و مربوط: پس از مذاکره بر سر قرارداد، فرا-ارزیاب باید موضوع ارزشیابی را در برابر شواهد مربوط بررسی کند که مستلزم جمع آوری و سنجش اطلاعات موجود است. هنگامی که اطلاعات موجود به طور کامل برای ارائه یک گزارش فرا-ارزشیابی درست قابل قبول هستند؛ جمع آوری داده های بیشتر بی فایده است مگر اینکه اطلاعات موجود از لحاظ فنی ناکافی، ناقص و یا به اندازه کافی برای پاسخ دادن به سؤالات فرا-ارزشیابی معتبر نباشند.

۷- جمع آوری اطلاعات جدید در صورت نیاز با استفاده از روش های مختلف: به عنوان مثال مصاحبه، مشاهده و نظر سنجی

۸- تجزیه و تحلیل یافته‌ها (اطلاعات کمی و کیفی) و قضاوت تبعیت ارزشیابی از استانداردهای ارزشیابی انتخاب شده: مجموعه وسیعی از اطلاعات مورد استفاده در فرا-ارزشیابی‌ها به یک مجموعه گسترده‌ای از رویه‌های تجزیه و تحلیل کیفی و کمی نیاز دارند.

۹- آماده کردن و ارائه گزارش‌های لازم: پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات فرا-ارزشیابی، فرا-ارزیاب‌ها گزارش فرا-ارزشیابی را آماده می‌کنند و ارائه می‌دهند.

۱۰- کمک به مشتری و دیگر ذی‌نفعان در تفسیر و کاربرد یافته‌ها: یکی از نقش‌های فرا-ارزیاب کمک به استفاده‌های مناسب از یافته‌های فرا-ارزشیابی است.

با توجه به آنچه بیان شد، استانداردهای ارزشیابی برنامه خصوصاً در فرا-ارزشیابی‌ها، کاربرد دارند. ارزیاب‌ها اطلاعات جمع‌آوری می‌کنند برای قضاوت درباره اینکه تا چه حدی ارزشیابی برنامه از الزامات برای برآوردن هر استاندارد تبعیت می‌کند. نیمرخی از این قضاوت‌ها پایه‌هایی برای قضاوت ارزشیابی به منظور بررسی‌های سودمندی، قابلیت کاربرد، درستی و دقت و در ارتباط با هر استاندارد ارائه می‌دهد (استافل بیم، ماداس و کلاگان^۱، ۲۰۰۰).

قابل ذکر است که پژوهش‌های ارزشیابی زیادی انجام شده است ولی در این میان کمتر پژوهشی به ارزشیابی از پژوهش‌های ارزشیابی پرداخته است، چنان‌که علیرغم تأکیدات زیاد بر استفاده از فرا-ارزشیابی‌ها و استانداردهای آن کمتر پژوهشی را می‌توان یافت که به فرا-ارزشیابی و استانداردهای ارزشیابی توجه لازم داشته باشد به طوری که حیدری و احمدی (۱۳۹۲) در مطالعه خود یکی از مشکلات ارزشیابی برنامه درسی را نبود و یا استفاده نکردن از استانداردهای ارزشیابی گزارش کرده‌اند. در مطالعه‌ای دیگر اسکریون (۲۰۰۷)، نشان داد که استفاده از چک‌لیست یا استانداردهایی مانند استانداردهای ارزشیابی برنامه که توسط کمیته مشترک ارائه شده است، می‌تواند به فرا-ارزشیابی کمک کند (به نقل از مادزیو هاندیلا، گریفیت، فلمینگ و نساموونی^۲، ۲۰۱۰).

با عنایت به اینکه استفاده و رعایت استانداردهای فرا-ارزشیابی می‌تواند بر کیفیت ارزشیابی‌ها و کیفیت ارزشیابی‌های برنامه درسی تأثیرگذار باشد محقق در ادامه به تاریخچه مختصر استانداردهای ارزشیابی برنامه، معرفی دو نسخه از استانداردها و به مقایسه‌ی آن‌ها پرداخته است.

کار بر روی توسعه‌ی استانداردهای ارزشیابی، به سال ۱۹۵۴ برمی‌گردد. استانداردهای ارزشیابی برنامه‌ها، پروژه‌ها و مواد آموزشی، نخستین بار در سال ۱۹۸۱ منتشر و در سال ۱۹۹۴ بازنگری و با عنوان استانداردهای ارزشیابی برنامه^۳ انتشار یافت؛ علاوه بر این استانداردهایی برای ارزشیابی کارمندان (۱۹۸۸) و ارزشیابی دانش آموزان (۲۰۰۳) توسعه داد (استافل

^۱.Madaus & Kellaghan

^۲.Madzivhandila, Griffith, Fleming & Nesamvuni

^۳.Program Evaluation Standards

بیم، ۲۰۰۴). کمیته مشترک به این نتیجه رسید که یک پژوهش ارزشیابی خوب دارای چهار معیار مهم سودمندی^۱، قابلیت کاربرد^۲، درستی^۳ و دقت^۴ است (گال، بورگ و گال، ۱۳۸۶). استانداردهای ارزشیابی برنامه دارای سه نسخه می باشد. مدنظر محقق نسخه سوم استانداردها می باشد که جدیدترین نسخه است که توسط یاربروق، شولها، هاپسون و کاروترز^۵ (۲۰۱۱)، انتشار یافته است.

در نسخه دوم استانداردهای ارزشیابی برنامه، چهار معیار سودمندی، قابلیت کاربرد، درستی و دقت مدنظر قرار گرفته است که شامل سی استاندارد است. هفت استاندارد مربوط به معیار سودمندی، سه استاندارد مربوط به معیار قابلیت کاربرد، هشت استاندارد مربوط به معیار درستی و دوازده استاندارد مربوط به معیار دقت می شود؛ که در جدول (۱) به صورت فهرست وار ارائه شده است.

جدول (۱): استانداردهای ارزشیابی برنامه، نسخه دوم

سودمندی	شناسایی افراد ذی ربط، مقبولیت ارزیاب، حیطة اطلاعاتی و انتخاب، شناخت ارزش ها، وضوح گزارش، انتشار به موقع گزارش و تأثیر ارزشیابی
قابلیت کاربرد	رویه های قابل اجرا، مقبولیت سیاسی و اثربخشی هزینه
درستی	جهت دهی خدمات رسانی، توافقات رسمی، حقوق شرکت کنندگان انسانی، تعامل های انسانی، ارزشیابی کامل و منصفانه، اعلام یافته های پژوهش، تعارض در علایق و مسئولیت مالی
دقت	مستندسازی برنامه، تجزیه و تحلیل موقعیت، تشریح اهداف و رویه ها، منابع اطلاعاتی قابل دفاع، اطلاعات معتبر، اطلاعات پایا، اطلاعات نظام دار، تجزیه و تحلیل داده های کمی، تجزیه و تحلیل داده های کیفی، نتیجه گیری های موجه، گزارش بی طرف و فرا-ارزشیابی

در نسخه سوم که توسط یاربروق و همکاران (۲۰۱۱)، انتشار یافته است؛ معیار مسئولیت پذیری ارزشیابی^۶ به معیارها اضافه شده است؛ سعی شد توضیحی درباره هر معیار و استانداردهای مربوطه و تعاریف عملیاتی هر کدام ارائه شود.

سودمندی: سودمندی یعنی مفید بودن ارزشیابی ها برای مشتریان و مخاطبانی که می خواهند در جریان ارزشیابی قرار بگیرند (روهه و بودریو، ۲۰۱۳). استانداردهای معیار سودمندی در جدول (۲) ارائه شده است.

1. utility

2. feasibility

3. propriety

4. accuracy

5. Yarbrough, Shulha, Hopson & Caruthers

6. Evaluation Accountability Standards

جدول (۲): استانداردهای معیار سودمندی

مقبولیت ارزیاب: ارزشیابی باید توسط افراد واجد شرایطی انجام شود که اعتبار را در بافت ایجاد و حفظ می کنند.
توجه به ذی نفعان: ارزشیابی باید به طیف گسترده‌ی از افراد و گروه‌هایی که در برنامه سرمایه‌گذاری کردند و تحت تأثیر ارزشیابی هستند، توجه کند.

اهداف مذاکره: اهداف ارزشیابی باید شناسایی و به‌طور مداوم بر اساس نیازهای ذی‌نفعان مذاکره شود.
ارزش‌های روشن: ارزشیابی باید ارزش‌های فردی و فرهنگی را روشن و مشخص کند که زیربنای اهداف، فرایند و قضاوت‌ها را تشکیل می‌دهند.

اطلاعات مرتبط: اطلاعات ارزشیابی باید در خدمت نیازهای شناسایی شده و ضروری ذی‌نفعان باشد.
فرایند و محصولات معنی‌دار: ارزشیابی باید فعالیت‌ها، توصیف‌ها و قضاوت‌هایی را طرح‌ریزی کند به طریقی که شرکت‌کنندگان را به کشف، تعبیر و تفسیر مجدد یا تجدیدنظر در برداشت‌ها و رفتارهای آن‌ها تشویق کند.
گزارش و ارتباط به‌موقع و مناسب: ارزشیابی باید به نیازهای اطلاعاتی مداوم مخاطبان متعدّدشان توجه کند.
نگرانی برای عواقب و تأثیر: ارزشیابی باید استفاده‌ی مسئول و سازگار را ارتقا دهد درحالی‌که از آن در برابر پیامدهای منفی ناخواسته و سوءاستفاده محافظت کند.

قابلیت کاربرد: استانداردهای قابلیت کاربرد تمایل دارند تا تأثیر و کارآمدی ارزشیابی را افزایش دهند؛ به‌عبارت‌دیگر، قابلیت کاربرد یعنی تا چه حد ارزشیابی کارآمد و مقرون‌به‌صرفه است. استانداردهای معیار قابلیت کاربرد در جدول (۳) ملاحظه می‌شود.

جدول (۳): استانداردهای معیار قابلیت کاربرد

مدیریت پروژه: ارزشیابی باید از استراتژی‌های مدیریت پروژه مؤثر استفاده کند.
رویه‌های قابل اجرا: رویه‌های ارزشیابی باید مطابق با روشی که برنامه اجرا می‌شود، عملی، مناسب و پذیرا باشند.
مقبولیت بافت: ارزشیابی باید علایق فرهنگی و سیاسی و نیازهای افراد و گروه‌ها را سازمان‌دهی، کنترل و متعادل کند.
کاربرد منابع: ارزشیابی باید از منابع به‌طور مؤثر و کارآمد استفاده کند.

درستی: استانداردهای درستی از آنچه در ارزشیابی‌ها صحیح، عادلانه، قانونی، درست و منطقی است حمایت می‌کنند. استانداردهای معیار درستی در جدول (۴) ملاحظه می‌شود.

جدول (۴): استانداردهای معیار درستی

جهت‌دهی کلی و پاسخگو: ارزشیابی باید به ذی‌نفعان و جوامعشان پاسخگو باشد.
توافقات رسمی: موافقت‌نامه‌های ارزشیابی باید برای ایجاد تعهدات روشن و به‌حساب آوردن نیازها، انتظارات و زمینه‌های فرهنگی مشتریان و ذی‌نفعان مورد مذاکره قرار گیرند.
احترام و حقوق شرکت‌کنندگان انسانی: ارزشیابی باید برای حفاظت حقوق قانونی انسان و حفظ شأن و منزلت شرکت‌کنندگان و سایر ذی‌نفعان طراحی و اجرا شود.

صراحت و انصاف: ارزشیابی باید در پرداختن به نیازها و اهداف ذی نفعان قابل فهم و عادلانه باشد.

شفافیت و افشا: ارزشیابی باید توصیف کاملی از یافته‌ها، محدودیت‌ها و نتیجه‌گیری‌ها را برای همه ذی نفعان ارائه دهد، مگر اینکه انجام این کار تعهدات عرفی و قانونی را نقض کند.

تعارض در علایق: ارزشیابی باید آشکارا و صادقانه تعارض‌های واقعی یا درک شده از علایقی که ممکن است ارزشیابی را تحت تأثیر قرار دهد شناسایی کند و به آن‌ها بپردازد.

مسئولیت مالی: ارزشیابی باید برای همه‌ی منابع صرف شده حساب پس دهد و از روش‌ها و فرایندهای مالی درست، تبعیت کند.

دقت: معیار دقت به راست‌گویی، اعتبار^۱، قابلیت اعتماد بودن یافته‌های ارزشیابی، تفسیر و قضاوت درباره کیفیت

اشاره دارد. استانداردهای معیار دقت در جدول (۵) ملاحظه می‌شود.

جدول (۵): استانداردهای معیار دقت

تصمیمات و نتایج موجه: نتایج و تصمیم‌گیری‌های ارزشیابی باید به‌طور واضح در فرهنگ و بافتی که در آنجا اثر (پیامد) دارند، توجیه شوند.

اطلاعات معتبر: اطلاعات ارزشیابی باید در خدمت اهداف موردنظر باشند و از تفسیرهای معتبر حمایت کنند.

اطلاعات پایا: فرایند ارزشیابی باید به‌اندازه کافی اطلاعات قابل اعتماد و مؤثق برای استفاده‌های در نظر گرفته شده به بار آورد.

برنامه روشن و توصیف موقعیت: ارزشیابی باید برنامه‌ها و زمینه‌های خود را با جزئیات و دامنه مناسب برای اهداف ارزشیابی مستند کند.

مدیریت اطلاعات: ارزشیابی باید روش‌های جمع‌آوری، بررسی، تأیید و ذخیره‌سازی نظام‌دار اطلاعات را به کار بگیرد.

تجزیه و تحلیل و طراحی‌های درست: ارزشیابی باید طراحی و تجزیه و تحلیل‌های از لحاظ فنی مناسب را به کار بگیرد که برای اهداف ارزشیابی مناسب هستند.

استدلال واضح ارزشیابی: استدلال ارزشیابی که از اطلاعات و تجزیه و تحلیل تا یافته‌ها، تفاسیر، نتایج و قضاوت‌ها را هدایت می‌کند باید به‌وضوح مستند شوند.

ارتباط و گزارش: انتقال ارزشیابی باید دامنه و محافظت کافی در برابر تصورات غلط، سوگیری‌ها، تحریف‌ها و اشتباهات را داشته باشد.

استانداردهای مسئولیت‌پذیری ارزشیابی: به مستندسازی ارزشیابی‌ها و چشم‌انداز فرا-ارزشیابی کمک

می‌کند (روهه و بودریو، ۲۰۱۳). استانداردهای معیار مسئولیت‌پذیری در جدول (۶) ملاحظه می‌شود.

¹. validity

جدول (۶): استانداردهای معیار مسئولیت پذیری ارزشیابی

مستندسازی ارزشیابی: ارزشیابی باید به طور کامل اهداف مذاکره شده و طرح‌ها، فرایندها، داده‌ها و نتایج اجرا شده آن‌ها را مستندسازی کند.

فرا-ارزشیابی داخلی: ارزیاب‌ها باید از این استانداردهای ارزشیابی برنامه و دیگر استانداردهای قابل اجرا برای بررسی پاسخگویی طرح ارزشیابی، فرایند به کار گرفته شده، اطلاعات جمع‌آوری شده و نتایج استفاده کنند.

فرا-ارزشیابی خارجی: حامیان مالی ارزشیابی برنامه، مشتریان، ارزیابان و سایر ذی‌نفعان باید از اجرای فرا-ارزشیابی خارجی که از این استانداردهای ارزشیابی برنامه و سایر استانداردها استفاده می‌کند حمایت کنند.

بعد از معرفی استانداردهای ارزشیابی برنامه، سعی شد تا نقاط افتراق نسخه دوم و سوم بیان شود.

در قسمت سودمندی: در نسخه سوم اهداف مذاکره و فرایند و محصولات معنی‌دار اضافه شده است.

در قسمت قابلیت کاربرد: در نسخه سوم مدیریت پروژه اضافه شده است.

در قسمت دقت: استدلال ارزشیابی صریح و روشن در نسخه سوم اضافه شده است.

استانداردهای مسئولیت‌پذیری ارزشیابی: در نسخه سوم به صورت جداگانه مطرح شده است که شامل سه قسمت

مستندسازی ارزشیابی، فرا-ارزشیابی داخلی و فرا-ارزشیابی خارجی می‌باشد. (فرا-ارزشیابی) در نسخه دوم که جزء

استانداردهای معیار دقت بود به استانداردهای (فرا-ارزشیابی داخلی) و (فرا-ارزشیابی خارجی) تفکیک شده است.

نتیجه‌گیری

فرا-ارزشیابی ارزش فعالیت‌های ارزشیابی را به خوبی مورد توجه قرار داده و چنانچه در این مورد اشتباهی صورت

گرفته و خطایی رخ داده باشد، از طریق معیارهای آن قابل شناسایی و اصلاح است. برخی معتقدند زبان مشترکی است که

ارتباط و همکاری را در امر آموزش بیشتر می‌کند. معیارهای ارزشیابی در هدایت و تجزیه و تحلیل ارزشیابی از جایگاه

خاصی برخوردار است و تنها به فهرستی از مراحل یک فرایند محدود نمی‌شود، بلکه مجموعه‌ای از ویژگی‌های یک

ارزشیابی خوب است که در طراحی، هدایت، مداخله، تجزیه و تحلیل و گزارش یافته‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد.

استانداردهای سودمندی، میزان باارزش بودن فرایندها و تولیدات ارزشیابی را در تأمین نیازهای ذی‌نفعان افزایش می‌دهند.

به عبارت دیگر، مفید بودن ارزشیابی برای مشتریان و مخاطبانی که می‌خواهند در جریان ارزشیابی قرار بگیرند را نشان

می‌دهند. چهار استاندارد معیار قابلیت کاربرد به کفایت منابع، مناسب بودن طرح‌های ارزشیابی، دستگاه‌ها و پایگاه‌ها برای

زمینه‌های برنامه، اهداف و فعالیت‌ها می‌پردازند. به عبارت دیگر، کارآمد و مقرون به صرفه بودن ارزشیابی را نشان می‌دهد.

هفت استاندارد معیار درستی مورد مخاطب قرار می‌دهند که چه چیزی درست، عادلانه، قانونی، صحیح و قابل قبول در

ارزشیابی است. استانداردهای معیار دقت به راست‌گویی، اعتبار، قابلیت اعتماد بودن یافته‌های ارزشیابی، تفسیر و قضاوت

درباره کیفیت اشاره دارد، هشت استاندارد معیار دقت به طرح‌ها، روش‌ها، جمع‌آوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل‌ها، پایایی،

اعتبار، خطاها و سوگیری‌ها و منطق نتیجه‌گیری‌ها می‌پردازد و معیار مسئولیت‌پذیری ارزشیابی به جمع‌آوری کافی اسناد و مدارک فرایند، موافقت‌نامه‌ها، فایل‌های داده و گزارش‌ها و دیدگاه‌های فرا-ارزشیابی‌های داخلی و خارجی که روی بهبود و مسئولیت‌پذیری فرایندها و محصولات متمرکز شده‌اند، اشاره دارد (روهه و بودریو، ۲۰۱۳)

علیرغم این مهم فرا-ارزشیابی و استانداردها عناصری مغفول در ارزشیابی‌های آموزشی و برنامه‌های درسی هستند. در پایان لازم به ذکر است که برای تحقق و تضمین کیفیت ارزشیابی‌های آموزشی باید به پیوندهای میان ارزشیابی و استانداردهای ارزشیابی برنامه توجه کرد. پژوهش‌گران در زمینه ارزشیابی باید آگاهی لازم از استانداردهای ارزشیابی برنامه و مراحل آن داشته باشند تا ارزشیابی آن‌ها از برنامه موردنظر دچار نقصان نشود و بتوان به نتایج آن اعتماد کرد.

منابع

- حیدری، ف؛ احمدی، غ (۱۳۹۲). شناسایی مشکلات فرایند ارزشیابی برنامه‌های درسی و ارائه راهکارهایی برای رفع آن، فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی-درسی، ۹ (۳۶): ۱۳۶-۱۲۶
- دارابی، مد؛ مختاریان، ف؛ فرمهینی فراهانی، م؛ اسماعیلی، ک (۱۳۹۱). ارزیابی درونی و نقش آن در بهبود کیفیت آموزشی فنی و مهندسی؛ مورد: گروه‌های آموزشی فنی و مهندسی دانشگاه شاهد، فصلنامه آموزش مهندسی ایران، ۴ (۵۴): ۹۶-۷۷.
- گال، م؛ بورگ و؛ گال، ج. (۱۳۸۶). روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی، ترجمه احمدرضا نصر و همکاران، جلد دوم، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- موسی پور، ن.ا (۱۳۸۱). مبانی نظری الگوهای ارزشیابی آموزشی، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، (۲۴-۲۳): ۱۴۴-۱۲۰.
- سبزواری، س (۱۳۸۴). فرا ارزشیابی و معیارهای آن، گام‌های توسعه در آموزش پزشکی، (۲): ۱۲۴-۱۱۶.
- Bennett, D. (2001). Assessing quality in higher education. liberal education-washington d c, 87(2), 40-45.
- Cooksy, L. J., & Caracelli, V. J. (2005). Quality, Context, and Use Issues in Achieving the Goals of Metaevaluation. American Journal of Evaluation, 26(1), 31-42.
- Cooksy, L. J., & Caracelli, V. J. (2009). Metaevaluation in Practice: Selection and Application of Criteria. Journal of MultiDisciplinary Evaluation, 6(11), 1-15.
- Madzivhandila, T., Griffith, G. R., Fleming, E. M., & Nesamvuni, A. (2010), Meta-evaluations in government and government institutions: A case study example from the Australian Centre for International Agricultural Research. Paper presented at the Conference (54th), February 10-12, Adelaide, Australia.
- Sanders, J. R. (1994). The program evaluation standards: how to assess evaluations of educational programs: Sage.
- Stufflebeam, D. L. (2001). The metaevaluation imperative. The American Journal of Evaluation, 22(2), 183-209.
- Stufflebeam, D. L., Madaus, G. F., & Kellaghan, T. (2000). Evaluation models: Viewpoints on educational and human services evaluation (Vol. 49): Springer.
- Stufflebeam, Daniel L. (2000a). The methodology of metaevaluation as reflected in metaevaluations by the Western Michigan University Evaluation Center, Journal of Personnel Evaluation in Education, 14(1): 95-125.
- Stufflebeam, Daniel L. (2004). A note on the purposes, development, and applicability of the Joint Committee Evaluation Standards, The American Journal of Evaluation, 25(1): 99-102.